

yaşta öldürüldüğünü kaydetmesi, öte yandan Çağaniyân emirlerinden Fahrüdevle Ahmed b. Muhammed'i (ikinci ve üçüncü emirliği 951-955) övdüğü sırada en az yirmi, Sâmânî emirlerinden Mansûr b. Nûh'u (961-976) övdüğü sıralarda ise otuz yaşlarında olduğunun tahmin edilmesi, onun en erken 320 veya 330 (932 veya 942) yılları arasında doğmuş olduğu ihtimalini kuvvetlendirir. Dakikî'nin doğum tarihi gibi doğum yeri de ihtilâfıdır. İran edebiyatının ilk tezkirelerinden Avfî'nin *Lübâbü'l-elbâb*'inde (s. 250-251) Tüslü; Lutf Ali Beg'in *Âteşkede*'sinde (s. 341) Tüslü, Belhli, Buharalı veya Semerkantlı; Rızâ Kulî Han Hidâyet'in *Mecma'u'l-fuşaḥâ*' (I, 214) adlı eserinde ise Mervli veya Belhli olduğuna dair rivayetler kaydedilir. Çağdaş bilginlerden Nöldeke (*Das Iranische Nationalepos*, s. 20) kaynaklardaki bu yerlerden hiçbirini tercih etmez. İranlı bilgin Hasan Takizâde (*Firdevsî ve Şehnâme-i O*, s. 33, 49), Dakikî'nin Belhli veya Semerkantlı olduğunu kaydederek. Ancak rivayetler arasında Avfî'nin Dakikî'yi Tüslü olarak göstermesi gerçeğe en yakın olanıdır (bk. Djalal Khaleghi Mottlagh, *Isl*, LIII, 115-119). Dakikî'nin ölüm tarihi de açık olarak bilinmemektedir. Ancak Nûh b. Mansûr (976-997) tarafından bir şehname yazmakla görevlendirilmesine ve Firdevsî'nin *Şehnâme*'sini yazdığı sırada (370-371/980-981) Dakikî'nin kölesi tarafından öldürülmüş olduğuna bakılarak bu olayın 366-370 (976-980) yılları arasında vuku bulduğu söylenebilir.

Firdevsî, Dakikî'nin gençliğinde kötü huylu olduğunu ve dünyadan bir türlü memnun kalmadığını, bu niteliklerini öldürülünceye kadar da sürdürdüğünü belirtir. Bazı bilginler (Nöldeke, s. 20; Ethé, *Târîḫ-i Edebiyyât*, s. 29), "Dakikî çâr haslet ber-güzîdest / Begîti ez heme hûbî vü ziştî / Leb-i yâkût-reng ü nâle-i çeng / Mey-i hûn-reng ü dîn-i Zerdüşti" (Dakikî dünyadaki bütün güzellik ve çirkinliklerden dört şey seçmiştir: Yakut renkli dudak, çenka nağmesi, kan renkli şarap ve Zerdüşti dini) rubâisine bakarak onun Zerdüşti olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu konuda Browne (*LHP*, I, 459-462) "dîn-i Zerdüşti"yi şarap içme biçiminde yorumlamak suretiyle daha ihtiyatlı davranır. Schaefer (*War Daqiqi Zoroastrier*, s. 288-303), bu rubâînin Dakikî'nin Zerdüşti olduğunu göstermeyeceğini, zira babası müslüman bir ad taşıyan, cennet ve hürirlerden söz eden bir kişinin Zerdüşti olamayacağını haklı olarak ileri sürer. Ona göre bu rubâî, Sâmânîler döneminde başlayan eski İran

tarih ve geleneklerine karşı duyulan romantik sevgi sonucunda söylenmiş fan-tezi kabilinden bir sözdür.

Genç yaşta öldürülmüş olmasına rağmen oldukça bol şiir yazdığı anlaşılan Dakikî'nin yazdıklarından pek azı günümüze gelebilmiştir. Çeşitli tezkirelerde (*Lübâbü'l-elbâb*, *Âteşkede*, *Mecma'u'l-fuşaḥâ*), tarih kitaplarında (*Târîḫ-i Beyhakî*), edebî sanatlarla ilgili eserlerde (*Tercümânü'l-belâga*, *Ḥadâ'îku's-sihr*, *el-Mu'cem*) ve sözlüklerde (*Luḡat-i Fûrs*, *Bahrü'l-garâib*) onun kaside ve gazellerinden parçalara yer verilmiştir. Bu eserlerde rastlanan kaside parçalarının Sâmânîler'den Ebû Sâlih Mansûr b. Nûh, Ebû'l-Kâsım Nûh b. Mansûr b. Nûh, Çağaniyân emirlerinden Emîr Fahrüdevle Ahmed b. Muhammed, Emîr Ebû Sa'd Muzaffer ve Ebû Nasr hakkında söylenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Dakikî'nin İran edebiyatına en büyük hizmeti, İran millî destanı olan manzum bir şehname yazmaya başlamış olmasıdır. Kendisinden önce yazılmış olan mensur şehnamelerden üçüncüsü ve en derli toplusu olan Ebû Mansûr'un *Şehnâme*'sinin, döneminde gördüğü rağbet üzerine bu eseri manzum hale getirme görevi Nûh b. Mansûr tarafından ona verildi. Ancak Güştâsb destanı ile Zerdüşti'nin ortaya çıkışını içine alan 1000 beyitlik bir bölümü (*Güştâsbname*) tamamladığı sırada Dakikî kölesi tarafından öldürüldü. Firdevsî bu 1000 beyitlik kısmı aynen *Şehnâme*'sinin baş tarafına aldı. Bu kısmın 9000 veya 20.000 beyit kadar olduğu hakkındaki rivayetler gerçekte bağdaşmamaktadır. Özellikle destan yazmakta Dakikî'den kat kat üstün olan Firdevsî'nin onun bu 1000 beytini *Şehnâme*'sine niçin aldığı sorusu çeşitli ihtimalleri akla getirmektedir. Firdevsî, Zerdüştiliği de öven bu kısmın sorumluluğunu Dakikî'ye yüklemek istemiştir. Bunu da eski İran tarihine karşı romantik bir sevgi besleyen Sâmânîler'in yerini alan Ehl-i sünnet inançlarına sıkı sıkıya bağlı Gazneliler'den çekindiği için yapmıştır. Firdevsî bir gece Dakikî'yi rüyasında gördüğünü, onun kendisine, "Bu 1000 beyti yazacağın şehnameye al ve Mahmûd-ı Gaznevî'ye sun" dediğini nakleder. Dakikî, *Şehnâme*'de yer alan bu beyitlerdeki kuruluk ve yeknesaklığa karşılık kaside ve gazellerinde duygulu ve güçlü bir şair olarak gözükür. Bu alanda Unsurî ve Ferruhî-yi Sîstânî gibi şairler onun üslûbunu takip etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Birûnî, *Âşârü'l-bâkiye* (nşr. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 99; Esedî-yi Tûsî, *Luḡat-ı Fûrs* (nşr. Muhammed Debîr-i Siyâkî), Tahrân 1356 hş., bk. Fihrist; Reşîdüddin Vatvât, *Ḥadâ'îku's-sihr ft deḡâ'îki's-sîr* (nşr. Abbas İkbâl), Tahrân 1360 hş., bk. Fihrist; Avfî, *Lübâb* (nşr. Saîd Ne-fîsî), Tahrân 1333 hş., s. 250-251; Lutf Ali Beg, *Âteşkede* (nşr. Ca'fer Şehîdî), Tahrân 1337, s. 341; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşaḥâ*, Tahrân 1295, I, 214; Browne, *LHP*, I, 459-462; Nöldeke, *Das Iranische Nationalepos*, Berlin-Leipzig 1920, s. 20; Bedüzzaman Fîrûzanfer, *Sûḡan ü Sûḡanverân*, Tahrân 1308 hş./1929, I, 12-19; H. H. Schaefer, *War Daqiqi Zoroastrier* (Festschrift Georg Jacob zum Siebzigsten Geburtstag), Leipzig 1932, s. 288-303; Ethé, *Târîḫ-i Edebiyyât*, s. 29; a.mlf., *Rûdagî's Vorläufer und Zeitgenossen* (*Morgenländische Forschungen*) Festschrift... Fleischer, Leipzig 1875, s. 57-62; Safâ, *Edebiyyât*, s. 408-419; Gilbert Lazard, *Les Premiers Poètes Persans*, Tahrân-Paris 1964, II, 141-177; Hasan Takizâde, *Firdevsî ve Şehnâme-i O*, Tahrân 1349 hş., s. 33, 49; a.mlf., "Meşâhir-i Şu'arâ-yi İrân", *Kâve*, sy. 1-2, Berlin 1920, s. 4-5, 8, 10-12; Yâdnâme-i Dakikî-yi Tûst: *Mecmû'a-yi Sûḡanrâniḫa ve Maḡâlât be Münâsibât-i Meclis-i Huẓûrdâst-i Ḥazâre-i Dakikî der Dânişgâh-i Firdevsî*, Tahrân 2535 şş. (1976); Wilhelm Barthold, "Zur Geschichte des persischen Epos" (trc. H. H. Schaefer), *ZDMG*, CXVIII (1944), s. 152; Djalal Khaleghi Mottlagh, "Firdausi und seine Einstellung zu Daqiqi", *ZDMG*, CXXIV (1974), s. 73-93; a.mlf., "Daqiqi's Geburtsort", *Isl*, LIII (1976), s. 115-119; H. Ritter, "Dakikî", *IA*, III, 462-464; Cl. Huart — [H. Massé], "Dakikî", *El²* (İng.), II, 100; "Dakikî", *DMF*, I, 983.

TAHSİN YAZICI

DAKKA

Bengladeş
Halk Cumhuriyeti'nin başşehri.

Burigange nehri kenarında 23° 43' kuzey enlemlle 90° 24' doğu boylamı üzerinde yer alır. Doğuda Gandaria banliyösünden batıda Nevabganj diye adlandırılan bölgeye ve kuzeyde de nehir kenarından yaklaşık 16 km. uzaklıktaki Fongî kasabasına kadar uzanır.

Yaygın kanaate göre adını bölgede yetişen ve "dhāk" denilen bir ağaçtan almıştır. Bir Bâbürlü yerleşim merkezi olarak görülen Dakka'nın tarihî kayıtları İslâm öncesine kadar uzanır. Cihangir zamanında Bâbürlü İmparatorluğu'nun Bengal eyaletinin (Sûbe-i Bengal) valisi olan ve bugün de önemli ticaret merkezlerinden birine ismi verilmiş bulunan İslâm Han, 1608'de Racmahal'de eski kalelerin yer aldığı kesimi imar ederek kendine merkez yaptı ve şehre Cihangirnagar adını verdi. Şehrin tarihi bu aşamadan sonra yedi ayrı safhaya ayrılabilir.

1. Yönetim merkezinin bugün Hindistan'a bağlı Batı Bengal'de bulunan Mürşidâbâd şehrine nakledildiği 1706'ya kadar yaklaşık 100 yıl süren Sûbe-i Bengal'in başşehri olarak kaldığı ilk Bâbürlü dönemi. Bu dönemde bir deniz üssü idi. 2. 1706'dan 1757'ye kadar süren ikinci Bâbürlü dönemi. 3. İngiliz-Hindistan İmparatorluğu'na bağlı Bengal eyaletinde Dakka bölgesinin önemini kaybettiği 1757 ile 1905 yılları arasındaki dönem. 4. Bengal'in bölünmesiyle kurulan Doğu Bengal ve Asam eyaletinin başşehri olarak yeni bir hayatın başladığı 1905 ile 1911 arasındaki altı yıllık kısa dönem. 5. Asam ve Doğu Bengal eyaletinin ilgası üzerine Bengal bölgesinin merkezi olarak eski statüsünü kazandığı 1911'den 1947'ye kadar olan dönem. 6. Pakistan Devleti'nin kurulması üzerine Doğu Pakistan'ın başşehri olduğu 1947-1971 arası dönem. 7. Bengladeş Halk Cumhuriyeti'nin başşehri olduğu Aralık 1971'den beri süregelen dönem.

Şehrin plan ve mimarisi de bu idarî ve siyasî değişimleri yansıtmaktadır. 1757'ye kadar Dakka'nın nüfusu hakkında elde tam bir rakam mevcut değildir. İngiliz yönetimi sırasında yaklaşık 100.000 olarak tahmin edilen nüfus 1971'den sonra süratle çoğalmış ve 1991'de 6.105.106 olarak tesbit edilmiştir. 300 yıllık eski şehir, yeni gelişen bölgelerdeki modern bulvarların yanında dar sokaklar ve kalabalık çarşılarıyla karakteristik bir özelliğe sahiptir. Bâbürlü tarihinin başladığı XVII. yüzyıldan itibaren Dakka bir camiler şehri olma özelliğiyle ün kazanmıştır (bugün sayıları 700'ü geçmektedir). Küçük fakat mimari öneme sahip camiler arasında Şahbaz Han Camii (1679), yedi kubbeli Sâth Kûmbed Camii (1680), Kartalab Han Camii (1700), Han Muhammed Mirza Camii (1706) ve Lâlbağ Şâhî Camii

(XVIII. yüzyıl başları) zikredilebilir. Pakistan'a dahil olduğu 1947'den 1971'e kadar olan dönemde inşa edilmiş camilerin en büyüğü ve en orijinali Beytûlmükerrem Camii'dir (1960). 25.000 kişi alabilen üç katlı cami kubbesiz ve küp şeklinde olup özellikle cepheler üzerinde göze çarpan birbirine paralel üç siyah çizginin etkisiyle uzaktan Kâbe'ye benzemektedir. 30 metreden yüksek dört minaresi vardır. Şehirde Bâbürlü mimarisi, camilerin yanı sıra kale, saray, geçit, köprü ve diğer tarihî yapılarda da görülür. Bunlar arasında en çok dikkat çekenler, muhteşem kabul salonuyla ünlü çok güzel korunmuş olan Lâlbağ Kalesi, nehir kenarında bulunan Katara geçitleri ve bir Şîî şeyhi olan Hüseyinî Dâlân'ın türbesidir. Önceleri şehri ikiye bölen Dulây Kanalı üzerinde kavis şeklinde birçok köprü bulunmaktaydı; bugün kanal tamamen doldurulmuş olmakla birlikte köprülerin birkaç tanesi hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bunlardan başka şehirde İngiliz döneminden kalma Avrupaî tarzda inşa edilmiş birçok büyük bina bulunmaktadır.

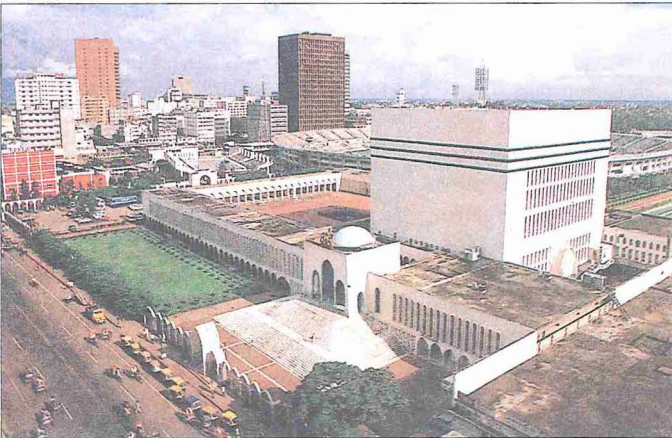
1947'de Pakistan'ın kuruluşu üzerine şehrin önemli ölçüde geliştirilmesi ihtiyacı doğdu ve şehre, içinde ticaret ve endüstri binaları ile ikametgâhların da yer aldığı bir ana plana göre yeni bölgeler eklendi. Yeni bölgelerdeki yapılar modern stilde inşa edilmiştir ve bunlar arasında özellikle İslâmî kemer ve kubbe tasarımıyla ün kazanmış olan anayasa mahkemesi binası değişik bir mimari tarzı ortaya koymaktadır. Pakistan'a dahil olduğu dönemde Dakka'nın mimari büyümesinde iki önemli gelişme göze çarpar. Bunların ilki, şu anda yabancı diplomatların oturduğu Gülşen uydu kentinin, ikincisi ise içinde millet meclisiyle başbakanlığın da bulunduğu 1971'den

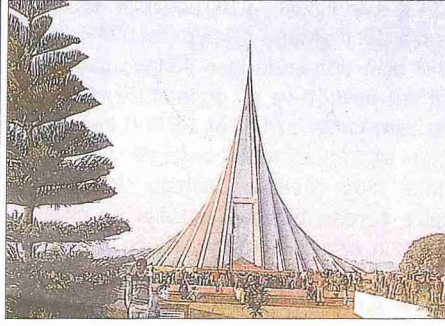
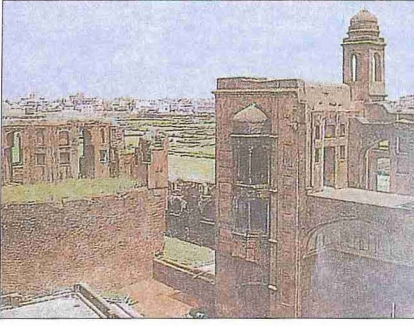
Dakka'da bugün anayasa mahkemesi olarak kullanılan İngiliz koloni döneminden kalma bir bina

sonra Şehr-i Banglanagar adı verilen yeni başşehir kesiminin doğmasıdır. Planda İslâm ve modern mimari stillerinin uyumlu kaynaştırılması, şehre 1989 Ağa Han Mimari Ödülü'nü kazandırmıştır. Bugünkü Dakka'nın görünüşü başka yerlerdeki modern merkezlerden farklı değildir ve şehrin silüetine, çoğunda İslâmî ve modern motiflerin karışık kullanıldığı yüksek gökdelenler hâkimdir.

Dakka ülkenin sadece yönetim merkezi değil aynı zamanda en önemli kültür, endüstri ve ticaret merkezidir. Şehrin yaklaşık 13 km. uzağındaki havaalanı, Bengladeş'teki milletlerarası standartlara uygun tek hava alanıdır. Ülkedeki yedi üniversiteden üçü, on tıp fakültesinden en büyüğü ve Bengladeş'in ünlü diyabet hastahanesiyle büyük bir hayvanat bahçesi Dakka'da bulunmaktadır. Şehrin uzak bölgelerle ulaşımı kara, deniz ve demiryolu ile sağlanır. Ülkenin Pakistan'a bağlı olduğu dönemde yapılan Kamalapûr tren istasyonu, İslâmî ve modern mimarlık stillerinin kaynaşmasının ilgi çekici bir örneğini teşkil eder. Yine Pakistan döneminde inşa edilen havaalanı, millî kütüphane ve millî müze gibi yapılar ise görünüm ve plan açısından tamamen modern üsluptadır. Islamic Foundation, The Asiatic Society of Bangladesh ve Bengali Academy başlıca kültür müesseseleridir; ayrıca birçok kolej ve fakülteleriyle Dakka Üniversitesi en önemli öğrenim müessesesidir. Şehirde Bengalce ve İngilizce olmak üzere 150 haftalık dergi ile 10'dan fazla günlük gazete de yayımlanmaktadır. Şehir içi ulaşımında en pratik ve en ucuz taşıma aracı, üç tekerlekli bisiklet şeklinde ve insanların çektiği "rikşav" adı verilen ünlü faytonlardır. Bugün Dakka, Asya'nın birçok eski şehri gibi taksi,

Beytûlmükerrem
Camii -
Dakka

Lâlbâğ Kalesi ve surları ile Sivar şehitler anıtı - Dacca

otomobil ve otobüslerin sıkışık yollar-
da rıksav, öküz arabası ve at arabala-
rıyla birlikte trafiğe çıktığı, eski ile ye-
ninin birlikte kullanıldığı merkezlerden
biridir.

Bâbürlü döneminde Dakka'nın çok
meşhur olan muslin dokumacılığı, eski-
si kadar kaliteli olmamakla birlikte bu-
gün de devam etmekte ve üretilen ku-
maşlar yine şehrin başlıca ihraç malların-
dan birini oluşturmaktadır. Ayrıca 1980'-
den beri Amerika ve Avrupa'ya pembe
inci ve hazır giyim eşyası da pazarlan-
maktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Taylor, *Topography and Statistics of Dacca*, Calcutta 1840; R. M. Chatterjee, *Remains of Dacca*, Calcutta 1924; H. Habiburrahman, *Asudgan-i Dhaka*, Dacca 1946; A. H. Dani, *Dacca: a Record of its Changing Fortunes*, Dacca 1956; a.mlf., "Dhākā", *EI*² (İng.), II, 216-217; Ghulam Husain Salim, *Riyāzū's-salātīn* (trc. Abdus Salam), Delhi 1975, s. 211-212; J. B. Tavernier, *Travels in India* (nşr. V. Ball v.dğr.), Lahor 1976, I, 128; Syed Mahmudul Hasan, *Dacca: The City of Mosques*, Dacca 1981; D. H. Butani, *The Future of Pakistan*, New Delhi 1984, s. 158-160, 160-167; Abdul Wadud, "The Historic Mosques of Dacca", *IC*, VII (1933), s. 824-834.

SYED SAJJAD HUSAIN

DAL

(د)

Arap alfabesinin
sekizinci harfi.

Edced hesabında sayı değeri 4'tür. Osmanlıca ve Farsça'nın da onuncu harfi olan dal, hemen hemen aynı niteliklerle İbrânîce, Yunanca ve Latince gibi birçok dilde bulunur. Halîl b. Ahmed'e (ö. 170/786) göre mahreci "nit" denen

yer olup (ağız tavanının ön tarafındaki pütürlü kısım) aynı mahreçten çıkan t̤a ve t̤a ile birlikte "el-hurûfû'n-nit'iyye"yi meydana getirmekte ve dil ucunun buraya dokundurulması suretiyle seslendirilmektedir. Halîl'in talebesi Sivebeyhi ise (ö. 180/796) bu harflerin mahrecini ön dişlerin dipleriyle (usûlû's-senâyâ) dil ucunun arası olarak göstermiş ve ondan sonra kaleme alınan çeşitli eserlerde de açıklayıcı bazı unsurların ilâvesiyle daha çok bu tarif tekrar edilmiştir. Nitekim Dâni (ö. 444/1053) "ön dişler" ifadesine "üst ön dişler" diye açıklık kazandırmış, mahrecin üst tavana yükseltileceğine işaret ederek Halîl'in ve Sivebeyhi'nin tariflerini uzlaştırmak istemiştir. Saçaklızâde ise (ö. 1150/1737) aynı mahreçten çıkan seslerin cehr, hems, itbâk ve infitâh gibi sıfatlara (bk. HAREF) bağlı olarak ayrı bir özellik kazanacağı anlayışından hareketle üst ön dişlerin diplerini üç cüzi mahrece ayırmış, diş etlerini takip eden yeri (diş diplerinin başlangıç noktalarını) t̤anın, hemen ondan sonra gelen yeri dalın, daha sonraki kısmı da (iki üst ön dişlerin ortaları) t̤anın mahreci olarak kabul etmiştir.

Şiddet, cehr, istifâle ve infitâh sıfatlarını haiz olan dalın, tecvid kurallarına göre قطب جd terkinde yer alan diğer harfler gibi kalkale* ile okunması gerekmektedir. Bundan dolayı kelime ortasında veya sonunda sâkin halde bulunduğu şiddet sıfatı sebebiyle mahreci tıkanan dal, cehr sıfatının gereği birden açılarak meydana gelen patlamalı (inficârî, plosiv) sesle okunur ve böylece kalkale yapılmış olur. Ancak قدتاب , عدتم misallerinde olduğu gibi kendisinden sonra t̤a harfi bulunduğu kalkale terkedilerek idgam yapılır. Tecvide dair eser-

lerde, daldan sonra nun bulunması halinde ise (meselâ قدنرى , رددنا) dalın cehr sıfatının ve kalkalenin belirtilmesine önemle işaret edilmiştir.

Arapça kelimelerde aslî harf veya t̤adan bedel (اذكر — اذداد , اذداد — اذداد) olmak üzere iki şekilde bulunan dal, oldukça çok kullanılan harflerden biridir. Bazı dilciler bu durumu belirtmek üzere, "Üç veya daha fazla harfli olup da içinde ن - م - ل - ف - د - ب harflerinden biri veya ikisi bulunmayan kelimeler Arapça değildir" demişlerdir (*Lisânü'l-'Arab*, Mukaddime, I, 14).

Bugünkü telaffuzu klasik kaynaklardaki tariflere uygun olan dal, Kuzey Fas'ın dağlık bölgelerinde konuşulan lehçelerde sesli bir harften sonra geldiğinde zâya dönüşebilmektedir.

Arapça ve Farsça gibi Türkçe'de de ikinci bir "d" sesi mevcut olmadığından Osmanlı alfabesinde aynen kullanılan ve yeni Türk alfabesinde de Dd, harfleriyle karşılanan dalın, "d" benzeri seslerin yer aldığı Hint - Avrupa dillerinden Peştuca ve Urduca'da birer varyantı bulunmaktadır. Bunlar, Peştuca'da ð (ddāl) ve Urduca'da ڈ (dal) harfiyle gösterilen ve dilin yukarı doğru kıvrılarak dil ucunun alt tarafının üst ön dişlerin diş etlerine teması suretiyle çıkarılan biraz peltek "d" (postalveolar lingual) sesleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, Mukaddime, I, 14; *Kāmus Ter-cümesi*, III, 434; *Kāmus-ı Türkî*, s. 596; Halîl b. Ahmed, *Kitābū'l-'Ayn* (nşr. Mehdi el-Mahzûmî — İbrâhim es-Sâmerrâî), Beyrut 1408/1988, I, 58; Sivebeyhi, *el-Kitāb* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1399-1403/1977-83, IV, 433-434, 436; İbn Cinnî, *Sırru's-sinâ'ati'l-irâb* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1374/1954, I, 200-202; Mekki b. Ebû Tâlib, *er-Ri'âye* (nşr. Ahmed H. Ferhâd), Amman 1404/1984, s. 140, 201-203; Dâni, *et-Taḥdîd fi'l-itḡān ve't-tecvîd* (nşr. Gânim Kaddûrî Hamed), Bağdad 1407/1988, s. 105, 111, 140-141; Radî el-Esterâbâdî, *Şerḥu's-Şâfiye*, İstanbul 1290, s. 349; Nukrekâr, *Şerḥu's-Şâfiye*, İstanbul 1293, s. 213; İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi'l-ilmî't-tecvîd* (nşr. Gânim Kaddûrî Hamed), Beyrut 1409/1989, s. 119, 130-131; Ali el-Kârî, *el-Mineḥu'l-fikriyye*, Kahire 1308, s. 19-20; Saçaklızâde, *Cühdü'l-mukîl*, Süleymaniye Ktp., Erzincan, nr. 8, vr. 16; *Alphabete und Schriftzeichen des Morgen- und des Abendlandes*, Berlin 1969, s. 42-43, 44; Temmâm Hassân, *el-Luḡatü'l-'Arabiyye: ma'nâhâ ve mebnâhâ*, Kahire 1979, s. 59; Gânim Kaddûrî Hamed, *ed-Dirâsâtü'l-şavtiyye 'inde 'ulemâ'i't-tecvîd*, Bağdad 1406/1986, s. 207-209; "Dāl", *IA*, III, 464; H. Fleisch, "Dāl", *EI*² (İng.), II, 101.

A. TURAN ARSLAN